

بررسی علل آشوب تماشاگران فوتبال پس از شهر آورد بزرگ ایران (از دیدگاه تماشاگران)

دکتر رضا محمد کاظمی^۱، دکتر محمود شیخ^۲، مهدی شهبازی^۳، نازنین راسخ^۴

۱. دکتری مدیریت ورزشی دانشگاه تهران

۲. استادیار دانشگاه تهران

۳. دانشجوی دکتری یادگیری حرکتی دانشگاه تهران

۴. کارشناس ارشد مدیریت ورزشی دانشگاه تهران

تاریخ دریافت مقاله: ۸۶/۰۲/۲ تاریخ پذیرش مقاله: ۸۶/۰۷/۳۰

چکیده

هدف از انجام این تحقیق، شناخت عوامل مؤثر بر خشونت‌گرایی تماشاگران فوتبال کشور، با هدف ارائه راهکارهایی برای پیشگیری، نظارت و کنترل این پدیده به تصمیم‌گیرندگان است. برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مربوط به متغیرهای این تحقیق، از پرسشنامه استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ برای تعیین پایایی این پرسشنامه توسط محققان ۷۵ درصد برآورد شد. جامعه آماری این تحقیق شامل همه افرادی است که برای دیدن شصت و یکمین مسابقه فوتبال بین تیم‌های استقلال و پرسپولیس به ورزشگاه آزادی آمده بودند. حجم نمونه با استفاده از جدول‌های "لین"، ۳۸۳ نفر در سطح معنی‌داری ۹۵ درصد برآورد شده بود که با توجه به احتمال مخدوش بودن بعضی از پرسشنامه‌ها، تعداد بیشتری توزیع شد و در نهایت تحلیل‌ها با داده‌های حاصل از ۴۰۰ پرسشنامه با استفاده از جدول‌های تقاطعی، آزمون خی‌دو و همبستگی اسپیرمن انجام شد. نتایج نشان داد که از بین متغیرهای گوناگون اثرگذار بر خشونت تماشاگران، سن، تحصیلات و وضعیت اقتصادی - اجتماعی، رابطه معکوس معنی‌دار و عوامل محیطی رابطه مستقیم معنی‌دار با بروز خشونت دارد؛ در مقابل وضعیت تاهل و شغل تماشاگران رابطه معنی‌داری با بروز خشونت ندارد.

بهبود عوامل محیطی ورزشگاه مانند سازوکار تهیه بلیت، سرویس‌های رفت و آمد، امکانات رفاهی و بهداشتی ورزشگاه، نحوه قضاوت داور و عملکرد بازیکنان، مربیان و نیروی انتظامی بر گرایش و بروز رفتار خشونت‌آمیز تماشاگران اثر بازدارنده به‌سزایی خواهد داشت.

کلیدواژه‌های فارسی: خشونت، تماشاگران، فوتبال.

مقدمه

خشونت در ورزش خاص فوتبال نیست و خشونت فوتبال نیز به منطقه جغرافیایی خاص یا فرهنگی ویژه‌ای محدود نمی‌شود، اما از آنجا که خشونت و پرخاشگری، پدیده‌های روانی-اجتماعی هستند که در محیط‌های جمعی هیجان‌آور، امکان تجلی پیدا می‌کنند و فوتبال نیز بیش از دیگر ورزش‌ها زمینه‌ساز چنین محیطی به‌شمار می‌رود، خشونت در فوتبال بیش از رشته‌های ورزشی دیگر تجلی یافته و به آن توجه شده است (۱).

اهمیت این مقوله سبب شده که از اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی پژوهشگران و نظریه‌پردازان علوم اجتماعی، با توجه ویژه به مسئله خشونت‌گرایی تماشاگران فوتبال، تفسیرهای متفاوتی از رفتار خشونت‌آمیز آنان ارائه دهند و دلایل زیادی را درباره این پدیده مطرح کنند که گستره آنها از دگرگونی‌های کلان اجتماعی تا عوامل خرد را دربرمی‌گیرد (۲).

از نظر مفهومی، خشونت به معنای بروز ناگهانی و انفجارگونه نیرویی است که صورتی تهدیدکننده، مخرب و آسیب‌رسان به خود می‌گیرد (۳). به‌طور معمول گروهی از طرفداران یک تیم ورزشی، با هماهنگی کردن کوشش‌ها و فعالیت‌های خود سعی می‌کنند توفیق بیشتر تیم خود را دنبال کنند و تحقق بخشند. این کار برای ایشان یک ارزش است. آنان گاهی در این هدف‌گیری از هیچ کوششی حتی به قیمت ایجاد ناهنجاری و آسیب‌های اجتماعی فروگذار نمی‌کنند (۴).

پدیده خشونت در سه سطح قابل تحلیل است: سطح اول مربوط به خشونت و پرخاشگری تماشاگران و طرفداران مسابقات فوتبال است که در قالب هواداری از تیم‌های محبوبشان علیه یکدیگر و گاه در مورد اموال و دارایی‌های عمومی انجام می‌پذیرد؛ سطح دوم خشونت و پرخاشگری علیه بازیکنان است و سطح سوم خشونت است که بین بازیکنان در زمین مسابقه روی می‌دهد. در بین سطوح سه گانه برشمرده، سطح اول به دلیل دامنه و عواقب وسیع‌تر، در پژوهش‌های گذشته بیشتر مورد توجه قرار گرفته است (۵). عنبری (۱۳۸۱) در تحقیق خود با عنوان بررسی علل خشونت‌گرایی در فوتبال، متغیرهایی را که بیشترین تأثیر را بر خشونت‌گرایی تماشاگران داشته‌اند، احساسی بودن رفتار، تیم‌گرایی، کینه‌توزی، سن و جمعی بودن معرفی کرد و وضعیت اقتصادی-اجتماعی

پاسخگویان را در بروز خشونت بی تأثیر دانست (۶). جهانفر (۱۳۸۱) در تحقیق دیگری با عنوان خشونت در فوتبال اظهار داشت علل عمده خشونت در فوتبال عبارتند از نقش روزنامه‌ها و نارسایی‌های فرهنگی - اقتصادی - اجتماعی، کم‌ارزش‌پنداری تماشاگران نسبت به خود، نبودن زمینه تخلیه هیجان‌های گروهی، بدرفتاری نیروهای انتظامی، اختلافات خارج از ورزشگاه، هیجان خشونت‌زا و بیکاری بیشتر تماشاگران (۷).

تحقیقات مشابه خارجی نیز به بررسی این پدیده اجتماعی پرداخته‌اند. ون و همکارانش^۱ (۲۰۰۱) به بررسی رفتارهای خشونت‌آمیز تماشاگران فوتبال پرداخته‌اند. یافته‌های آنان نشان می‌دهد که آشوب‌ها زائیده فعالیت‌های جمعی جوانان برای ابراز وجود و کسب موفقیت ظاهری در مقابل رقباست. این حوادث بیشتر جنبه جنجالی و خشونت‌های بدون درگیری فیزیکی دارد و کمتر سبب آسیب‌دیدگی و صدمات فیزیکی و زد و خورد های آشکار می‌شود (۸). دال لاگو^۲ (۱۹۹۴) با تأکید بر ویژگی‌های ورزش فوتبال سه عامل را محرک رفتارهای خاص طرفداران آن معرفی کرد: نخست اینکه فوتبال به طرفدارانش اجازه می‌دهد که عمیق‌ترین احساسات خود را نسبت به بعضی نمادها و قراردادهای زبانی نشان دهند که این موضوع زمینه‌ای برای ایجاد تقسیمات اجتماعی و از جمله تقسیم طرفداران به گروه‌های دوست و دشمن می‌شود. دوم اینکه فوتبال مسابقه‌ای ساده بین دو تیم نیست، بلکه از دید طرفداران، مسابقه فوتبال فرصتی برای نبردی تشریفاتی است. چنین تشریفات و رسومی ممکن است در موقعیت‌های خاص و پیش‌بینی نشده‌ای به زد و خورد های بدنی مبدل شود. علت سوم به نظر لاگو این است که ورزشگاه مکانی است برای بازی، نه حضور افراد؛ درحالی‌که از دیدگاه طرفداران بازی، میدان مسابقه نمادینی است که در آن نبردهایی بین گروه دوست و دشمن انجام می‌گیرد (۹).

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پیمایشی است که در آن به بررسی علت‌های بروز خشونت در بین تماشاگران فوتبال پرداخته شده است. جامعه آماری این تحقیق شامل همه افرادی است

1. Wann et al
2. Dal Lago

که برای دیدن شصت و یکمین مسابقه فوتبال بین تیم‌های استقلال و پرسپولیس در تاریخ ۸۵/۰۸/۱۲ به ورزشگاه آزادی آمده بودند. حجم نمونه با استفاده از جدول‌های لین^۱ برآورد شد. براساس جدول‌های آماری لین، حجم نمونه در سطح اطمینان ۹۵ درصد برای جامعه آماری حدود یکصد هزار نفر، ۳۸۳ نفر شد که با توجه به شرایط پرسیدن پرسشنامه‌ها و احتمال مخدوش بودن بعضی از آنها در شرایط حاکم بر محیط ورزشگاه، در مجموع ۴۲۰ پرسشنامه جمع‌آوری شد که از این تعداد حدود ۲۰ پرسشنامه به علت مخدوش بودن کنار گذاشته شد و تحلیل‌ها با داده‌های حاصل از ۴۰۰ پرسشنامه انجام شد. ابزار و شیوه گردآوری اطلاعات: برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات مربوط به متغیرهای این تحقیق از پرسشنامه استفاده شد. برای اندازه‌گیری هر یک از متغیرهای اثرگذار بر بروز خشونت در میان تماشاگران، شاخص‌هایی در نظر گرفته شد و بر مبنای آنها پرسش‌هایی طراحی شد. پرسش‌های طراحی شده از نوع بسته هستند. ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه به منظور تعیین پایایی آن، ۷۵ درصد برآورد شد. پرسشنامه‌ها در بین تماشاگرانی که در تاریخ ۸۵/۰۸/۱۲ برای دیدن شهرآورد بزرگ ایران به ورزشگاه آزادی رفته بودند، توزیع و پر شد.

در این پژوهش، یافته‌ها در دو بخش توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شدند. در بخش توصیفی از جدول‌های توزیع فراوانی و در بخش آمار استنباطی از جدول‌های تقاطعی، آزمون خی دو و همبستگی اسپیرمن استفاده شد. کلیه عملیات آماری بر حسب اهداف ویژه تحقیق، با استفاده از نرم‌افزار SPSS: ۱۱/۵ انجام و سطح معنی داری آزمون‌ها $P < 0/05$ در نظر گرفته شد.

یافته‌های پژوهش

همان‌طور که در جدول ۱ نشان داده شده، ۶۸ درصد پاسخگویان در محدوده سنی ۱۶ تا ۲۵ سال قرار دارند (۳۶ درصد ۱۶ تا ۲۰ ساله و ۳۲ درصد ۲۱ تا ۲۵ ساله) و ۳۰ درصد آنان بیش از ۲۶ سال دارند. ۲ درصد باقی‌مانده نیز در رده سنی ۱۵ سال و کمتر واقع شده‌اند.

1. Lin Tables

جدول ۱. توزیع پاسخگویان بر حسب سن

ردیف	سن	تعداد	درصد
۱	۱۵ سال و کمتر	۸	۲
۲	۱۶ تا ۲۰ سال	۱۴۴	۳۶
۳	۲۱ تا ۲۵ سال	۱۲۸	۳۲
۴	۲۶ تا ۳۰ سال	۵۲	۱۳
۵	۳۰ و بالاتر	۶۸	۱۷
جمع		۴۰۰	۱۰۰

همان‌طور که در جدول ۲ نشان داده شده، بیشتر پاسخگویان (۵۵ درصد) دارای تحصیلات در سطح دبیرستان و پیش‌دانشگاهی هستند. ۲۷ درصد آنان فوق دیپلم و لیسانس دارند و ۱۶ درصد هم دارای تحصیلات ابتدایی و راهنمایی هستند. تنها ۲ درصد از کل پاسخگویان دارای تحصیلات بالاتر از لیسانس هستند.

جدول ۲. توزیع پاسخگویان بر حسب تحصیلات

ردیف	تحصیلات	تعداد	درصد
۱	ابتدایی و راهنمایی	۶۴	۱۶
۲	دبیرستان و پیش‌دانشگاهی	۲۲۰	۵۵
۳	فوق دیپلم و لیسانس	۱۰۸	۲۷
۴	بالاتر از لیسانس	۸	۲
جمع		۴۰۰	۱۰۰

همان‌طور که در جدول ۳ نشان داده شده، ۳۸ درصد از کل پاسخگویان دانش‌آموز و دانشجو (دانش‌آموزان ۲۳ درصد و دانشجویان ۱۵ درصد)، ۲۳ درصد آنان، بیکار (۱۱ درصد) یا دارای مشاغل غیر از آنچه ذکر شده (۱۲ درصد) هستند. ۲۳ درصد نیز، کارمند (۱۲ درصد) یا دارای مشاغل آزاد (۱۱ درصد) هستند. ۱۵ درصد کل پاسخگویان نیز راننده، سرباز، کاسب و کارگر هستند.

جدول ۳. توزیع پاسخگویان بر حسب شغل

ردیف	شغل	تعداد	درصد
۱	دانش آموز	۹۲	۲۳
۲	دانشجو	۶۰	۱۵
۳	سرباز	۲۰	۵
۴	بیکار	۴۴	۱۱
۵	راننده	۸	۲
۶	آزاد	۴۸	۱۲
۷	کاسب	۲۴	۶
۸	کارگر	۸	۲
۹	کارمند	۴۴	۱۱
۱۰	سایر	۴۸	۱۲
	جمع	۴۰۰	۱۰۰

همان‌طور که در جدول ۴ نشان داده شده، بیشتر پاسخگویان یعنی ۷۴ درصد آنان مجرد و ۲۶ درصد آنان متأهل هستند.

جدول ۴. توزیع پاسخگویان بر حسب وضع تأهل

ردیف	وضعیت تأهل	تعداد	درصد
۱	مجرد	۲۹۶	۷۴
۲	متأهل	۱۰۴	۲۶
	جمع	۴۰۰	۱۰۰

بر اساس جدول ۵، در آمد خانواده بیشتر پاسخگویان (۴۶ درصد) بین ۱۵۰ تا ۲۵۰ هزار تومان در ماه است. افرادی که درآمد خانواده آنان بین ۲۵۰ تا ۴۰۰ هزار تومان در ماه است، ۲۳ درصد از کل پاسخگویان را در بر می‌گیرند. درآمد خانواده ۱۹ درصد از کل پاسخگویان کمتر از ۱۵۰ هزار تومان در ماه و درآمد خانواده ۱۲ درصد از آنان بیش از ۴۰۰ هزار تومان در ماه است.

جدول ۵. توزیع پاسخگویان بر حسب وضعیت اقتصادی خانواده

ردیف	وضعیت درآمد خانواده	تعداد	درصد
۱	کمتر از ۱۵۰ هزار تومان در ماه	۷۶	۱۹
۲	۱۵۰ تا ۲۵۰ هزار تومان در ماه	۱۸۴	۴۶
۳	۲۵۰ تا ۴۰۰ هزار تومان در ماه	۹۲	۲۳
۴	۴۰۰ تا ۵۵۰ هزار تومان در ماه	۳۲	۸
۵	بیشتر از ۵۰۰ هزار تومان در ماه	۱۶	۴
	جمع	۴۰۰	۱۰۰

همان گونه که در جدول ۶ دیده می شود، به طور میانگین حدود ۶۸ درصد از کل پاسخگویان به هیچ وجه واکنش های خشونت آمیز نشان نمی دهند. در این میان واکنش هایی که کمترین شدت بروز در رفتار تماشاگران را دارند، به ترتیب عبارتند از درگیری با نیروی انتظامی (۹۰ درصد)، استفاده از مواد منفجره (۸۵ درصد)، تخریب اموال عمومی (۸۳ درصد)، تخریب اموال ورزشگاه (۸۱ درصد)، پرت کردن اشیا (۸۰ درصد)، درگیری و دعوا با تماشاگران (۸۰ درصد) و فحاشی (۵۲ درصد). همچنین شعار دادن به نفع تیم خود و علیه تیم مقابل، شایع ترین واکنشی است که در هنگام خشونت در رفتار پاسخگویان در حد زیاد (۲۵ درصد) و خیلی زیاد (۲۸ درصد) بروز می یابد.

جدول ۶. توزیع شدت بروز هر یک از واکنش های خشونت آمیز پاسخگویان و رفتار آنان

جمع		خیلی زیاد		زیاد		کم		خیلی کم		اصلاً		شدت بروز هر واکنش در رفتار پاسخگویان
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۰۰	۴۰۰	۲۸	۱۱۲	۲۵	۱۰۰	۱۹	۷۶	۱۰	۴۰	۱۸	۷۲	واکنش خشونت آمیز
۱۰۰	۴۰۰	۶	۲۴	۴	۱۶	۲۰	۸۰	۱۸	۷۲	۵۲	۲۰۸	شعار دادن به نفع تیم خود و علیه تیم مقابل
۱۰۰	۴۰۰	۳	۱۲	۱	۴	۷	۲۸	۸	۳۲	۸۱	۳۲۴	فحاشی
۱۰۰	۴۰۰	۳	۱۲	۳	۱۲	۴	۱۶	۱۰	۴۰	۸۰	۳۲۰	تخریب اموال ورزشگاه
۱۰۰	۴۰۰	۳	۱۲	۲	۸	۳	۱۲	۷	۲۸	۸۵	۳۴۰	پرت کردن اشیا
۱۰۰	۴۰۰	۳	۱۲	۲	۸	۳	۱۲	۷	۲۸	۸۵	۳۴۰	استفاده از مواد منفجره
۱۰۰	۴۰۰	۲	۸	۳	۱۲	۵	۲۰	۱۰	۴۰	۸۰	۳۲۰	درگیری و دعوا با تماشاگران
۱۰۰	۴۰۰	۲	۸	۱	۴	۵	۲۰	۹	۳۶	۸۳	۳۳۲	تخریب اموال عمومی
۱۰۰	۴۰۰	۱	۴	۱	۴	۲	۸	۶	۲۴	۹۰	۳۶۰	درگیری با نیروی انتظامی

جدول ۷ نشان می‌دهد که ۶۸ درصد از کل پاسخگویان تأثیر نشریات ورزشی را در دامن زدن به خشونت در فوتبال بیشتر از دیگر رسانه‌ها می‌دانند و رادیو و تلویزیون با ۱۹ درصد در جایگاه دوم قرار دارند. تأثیر دیگر رسانه‌ها در دامن زدن به خشونت در فوتبال فقط ۱۳ درصد ارزشیابی شد.

جدول ۷. توزیع پاسخگویان بر حسب نظر آنان درباره مؤثرترین رسانه در دامن زدن به خشونت در فوتبال

ردیف	مؤثرترین رسانه در دامن زدن به خشونت	تعداد	درصد
۱	نشریات ورزشی	۲۷۲	۶۸
۲	رادیو و تلویزیون	۷۶	۱۹
۳	ماهواره	۲۸	۷
۴	اینترنت	۴	۱
۵	دیگر رسانه‌ها	۲۰	۵
	جمع	۴۰۰	۱۰۰

براساس جدول ۸، به‌طور میانگین حدود ۳۶ درصد از کل پاسخگویان معتقدند عوامل محیطی در حد زیاد و خیلی زیاد در دامن زدن به خشونت مؤثرند. عوامل محیطی که بیشترین تأثیر را در دامن زدن به خشونت دارند، به ترتیب عبارتند از قضاوت جانبدارانه داور، ازدحام جمعیت پشت در ورزشگاه به دلیل کمبود بلیت و ظرفیت، عملکرد تحریک آمیز بازیکنان، کمبود و شلوغی سرویس‌های رفت و آمد، مشکلات تهیه بلیت، بی‌نظمی و سردرگمی در داخل ورزشگاه و نامناسب بودن امکانات رفاهی داخل ورزشگاه. همچنین به‌طور میانگین فقط ۸ درصد از کل پاسخگویان تأثیر عوامل محیطی را در دامن زدن به خشونت، کم و خیلی کم ارزیابی کردند. عوامل محیطی که کمترین تأثیر را در دامن زدن به خشونت دارند به ترتیب عبارتند از عملکرد نیروی انتظامی، شروع بازی با تأخیر، عملکرد تحریک آمیز مربیان و لیدرها.

جدول ۸. توزیع پاسخگویان بر حسب نظر آنان درباره نقش هر یک از عوامل محیطی در دامن زدن به خشونت

جمع		خیلی زیاد		زیاد		کم		خیلی کم		اصلاً		میزان تأثیر عوامل محیطی در دامن زدن به خشونت عوامل محیطی
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۰۰	۴۰۰	۳۵	۱۴۰	۳۹	۱۵۶	۲۰	۸۰	۴	۱۶	۲	۸	کمبود و شلوغی سرویس های رفت و آمد
۱۰۰	۴۰۰	۳۴	۱۳۶	۳۹	۱۵۶	۱۹	۷۶	۵	۲۰	۳	۱۲	مشکلات تهیه بلیت
۱۰۰	۴۰۰	۳۶	۱۴۴	۴۶	۱۸۴	۱۲	۴۸	۳	۱۲	۳	۱۲	ازدحام جمعیت پشت در ورزشگاه به دلیل محدودیت ظرفیت و بلیت
۱۰۰	۴۰۰	۲۸	۱۱۲	۴۵	۱۸۰	۱۸	۷۲	۷	۲۸	۲	۸	بی نظمی و سردرگمی در داخل ورزشگاه
۱۰۰	۴۰۰	۲۹	۱۱۶	۴۳	۱۷۲	۲۰	۸۰	۶	۲۴	۲	۸	نامناسب بودن امکانات رفاهی در ورزشگاه
۱۰۰	۴۰۰	۲۲	۸۸	۳۵	۱۴۰	۲۷	۱۰۸	۱۰	۴۰	۶	۲۴	شروع بازی با تأخیر
۱۰۰	۴۰۰	۵۰	۲۰۰	۳۵	۱۴۰	۱۰	۴۰	۳	۱۲	۲	۸	قضاوت جانبدارانه داور
۱۰۰	۴۰۰	۴۴	۱۷۶	۳۸	۱۵۲	۱۲	۴۸	۴	۱۶	۲	۸	عملکرد تحریک آمیز بازیکنان
۱۰۰	۴۰۰	۳۰	۱۲۰	۳۷	۱۴۸	۱۹	۷۶	۸	۳۶	۴	۱۶	عملکرد تحریک آمیز مریبان
۱۰۰	۴۰۰	۳۰	۱۴۰	۴۱	۱۶۴	۱۹	۷۶	۷	۲۸	۳	۱۲	عملکرد تحریک آمیز لیدرها
۱۰۰	۴۰۰	۳۵	۱۴۰	۲۹	۱۱۶	۱۸	۷۲	۱۰	۴۰	۷	۲۸	عملکرد نیروی انتظامی

در جدول ۹ نشان داده شده که ۶۲ درصد از پاسخگویان با تأثیر جو ورزشگاه بر بروز خشونت موافق و ۳۲ درصد نیز مخالف کرده اند. ۶ درصد از کل پاسخگویان کاملاً مخالف این تأثیر هستند.

جدول ۹. توزیع پاسخگویان بر حسب نظر آنان نسبت به تأثیر قرار گرفتن در ورزشگاه بر بروز خشونت

ردیف	میزان گرایش به خشونت	تعداد	درصد
۱	خیلی کم	۲۶۴	۶۶
۲	کم	۱۱۲	۲۸
۳	زیاد	۲۴	۶
	جمع	۴۰۰	۱۰۰

در جدول ۱۰ نتایج مربوط به آزمون‌های آماری و فرض‌های تحقیق ارائه شده است. شایان ذکر است که همه نتایج آزمون‌ها در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ به دست آمده است.

جدول ۱۰. نتایج مربوط به آزمون‌های آماری

متغیر مورد بررسی	گرایش به خشونت پاسخگویان	بروز رفتار خشونت‌آمیز پاسخگویان
۱ وضعیت تأهل	عدم رابطه معنی‌دار	رابطه معنی‌دار (بروز خشونت کم در میان افراد متأهل)
۲ شغل	عدم رابطه معنی‌دار	رابطه معنی‌دار (بروز خشونت کم در میان افراد کارمند و کاسب)
۳ سن	رابطه معکوس معنی‌دار	رابطه معکوس معنی‌دار
۴ تحصیلات	رابطه معکوس معنی‌دار	رابطه معکوس معنی‌دار
۵ عوامل نامطلوب محیطی	رابطه معنی‌دار	رابطه معنی‌دار
۶ جو نامطلوب ورزشگاه	رابطه معنی‌دار	رابطه معنی‌دار
۷ وضعیت اقتصادی خانواده	عدم رابطه معنی‌دار	عدم رابطه معنی‌دار

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس نظریه نقش، پایگاه اقتصادی- اجتماعی افراد در تبیین نقشی که افراد در موقعیت‌های مختلف به عهده می‌گیرند، مؤثر است. به بیان دیگر، بسته به موقعیت اجتماعی و وضعیتی که هر فرد از لحاظ شغلی و اجتماعی دارد، اهمیت نقش او در بعضی مواقع بیشتر یا کمتر می‌شود. بر این اساس انتظار واکنش خشونت‌آمیز از افرادی که پایگاه اقتصادی- اجتماعی ضعیف یا تحصیلات کم یا شغل نامناسب دارند، بیشتر است. در عین حال بعضی از دیدگاه‌های زیست‌شناختی و تبیین‌های غریزی نیز مؤید این عقیده‌اند که افراد مجرد، پتانسیل خشونت را بیش از دیگران دارا هستند، زیرا انرژی نهفته شده ناشی از قوی‌ترین غریزه، یعنی غریزه جنسی را در روان و ناخودآگاه خود ذخیره دارند و در مواردی که ترس از مجازات کاهش یابد، مانند محیط داخل ورزشگاه‌ها، ممکن است این انرژی نهفته به صورت رفتار خشونت‌آمیز تجلی پیدا کند. همچنین بر اساس نظریه‌های روان‌شناسی، دوران جوانی، دوران هیجان‌جویی و تنوع‌طلبی است که به بروز رفتارهای پرخطر و بی‌باکانه منجر می‌شود. جوانان به دلیل برخورداری از انرژی سرشار جسمانی و

روانی، آمادگی بسیار زیادی برای دست زدن به کارهای عجیب و نامعقول دارند. آنان می‌کوشند با پرداختن به کارهای هیجان‌انگیز و شگفت‌آور، ضمن ارضای هیجان‌جویی خویش، توجه دیگران را به خود جلب کنند. حس تنوع‌طلبی و احساسات نیز در دوران جوانی بسیار قوی است و عقل محاسبه‌گر در این دوران تحت تأثیر احساسات قرار می‌گیرد.

نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش حاکی از آن است که آن دسته از پاسخگویان که گرایش آنان به خشونت و رفتار خشونت‌آمیز در حد «زیاد و خیلی زیاد» ارزیابی شده است، اغلب مجردند، کمتر از ۲۵ سال دارند و تحصیلاتشان کمتر از دیپلم است. همچنین بیشترشان پایگاه اقتصادی- اجتماعی ضعیف‌تری دارند. تحصیلات والدین این دسته از پاسخگویان در بیشتر موارد کمتر از دیپلم است.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بین وضعیت تأهل پاسخگویان و شغل آنان با رفتار خشونت‌آمیز رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین سن و تحصیلات پاسخگویان و گرایش و رفتار خشونت‌آمیز آنان رابطه معکوس معناداری مشاهده می‌شود. این نتایج که تأیید تجربی مبانی ذکر شده است، با نتایج دیگر پژوهش‌ها در این زمینه مانند پژوهش محسنی تبریزی (۱۳۷۹) با عنوان "بررسی ویژگی‌ها و عوامل مؤثر بر رفتار وندالیستی در تهران" و پژوهش رحمتی (۱۳۸۱) با عنوان "بررسی جامعه‌شناسی عوامل مؤثر در پرخاشگری و خشونت در ورزش فوتبال، مطالعه موردی شهر تهران" و نیز پژوهش عنبری (۱۳۸۱) با عنوان "بررسی عمل خشونت‌گرایی در بین تماشاگران" مطابقت دارد (۵، ۱۰، ۶). یافته‌های پژوهش‌های نیکولز^۱ (۲۰۰۵) و پدنا^۲ (۲۰۰۷) نیز نتایج یادشده را تأیید می‌کند (۱۱، ۱۲).

در نظریه یادگیری اجتماعی اشاره می‌شود که انسان ذاتاً پرخاشجو نیست، بلکه پرخاشگری رفتاری اجتماعی است که از راه تجربه مستقیم یا مشاهده رفتار دیگران آموخته می‌شود. نظریه‌پردازان در تحلیل رفتارهای خشونت‌آمیز و پرخاشجویانه توجه خاصی به رسانه‌های همگانی دارند. نتایج تحقیقات قبلی از جمله پژوهش‌های صدیق

1. Nicholls
2. Podnar

سروستانی (۱۳۸۱)، رحمتی (۱۳۸۱)، برچی^۱ (۲۰۰۷) و نیز مصاحبه با استادان حوزه جامعه‌شناسی ورزشی و پژوهشگرانی که روی محتوای مطالب رسانه‌ها در این دوره متمرکز شده‌اند، حاکی از آن است که در میان رسانه‌ها، نشریات ورزشی به‌طور خاص با ارائه مطالب تحریک‌آمیز سبب ایجاد پتانسیل خشونت در بین تماشاگران می‌شوند. این نتایج در پژوهش حاضر نیز مورد تأیید قرار گرفته است (۱۰،۱۳،۱۴).

بر اساس نظریه محرومیت-تهاجم، محدودیت‌ها به‌عنوان محرک‌هایی برای بروز رفتارهای تهاجمی عمل می‌کنند. بنابراین محدودیت در امکانات رفاهی و بهداشتی، محدودیت سرویس‌های رفت و آمد، محدودیت‌های ایجادشده توسط نیروی انتظامی و مسئولان ورزشگاه‌ها و... انگیزه افراد را برای نشان دادن به خشونت و رفتارهای تهاجمی افزایش می‌دهد. بر اساس این نظریه، افراد به‌واسطه نیروهای محدودکننده بیرونی و نه انگیزه‌های ذاتی و درونی برای توسل به خشونت تحریک می‌شوند. یافته‌های پژوهش در این بخش حاکی از رابطه معنادار و مستقیم عوامل محیطی ورزشگاه با گرایش به خشونت و رفتار خشونت‌آمیز تماشاگران است، به‌طوری که هر چه نارسایی عوامل محیطی بیشتر شود، گرایش پاسخگویان به خشونت و بروز واکنش‌های خشونت‌آمیز در رفتار آنان نیز افزایش می‌یابد. این نتایج در پژوهش‌های جهانفر (۱۳۸۱)، رحمتی (۱۳۸۱) و عنبری (۱۳۸۱) نیز تأیید شده است (۷،۱۰،۶).

بر اساس نظریه تأثیر گروهی و رفتار و هیجان جمعی، خصوصیات رفتاری تماشاگران فوتبال تابع قوانین حاکم بر رفتارهای جمعی است که ناگهانی بودن، نقض رفتارهای ساختاریافته اجتماعی و هنجارستیزی از مشخصه‌های چنین رفتارهایی است. تحت تأثیر چنین جوی، تماشاگران ممکن است واکنشی نشان دهند که در محیط‌های دیگر راضی به نشان دادن آن نیستند. چنین واکنشی به این تصور برمی‌گردد که محیط ورزشگاه به‌دلیل تجمع جمعیتی بسیار، محیطی ناآشناست که در آن افراد همدیگر را نمی‌شناسند و رفتارشان کنترل نمی‌شود. بر این اساس، هر چه تلقی فرد از جو ورزشگاه به فضای گفته‌شده نزدیک‌تر باشد، راحت‌تر تحت تأثیر رفتارهای جمعی قرار می‌گیرد.

1. Bereschi

یافته‌های پژوهش حاضر، مبنی بر وجود رابطه مستقیم و معنی‌دار بین جو ورزشگاه و گرایش به رفتار خشونت‌آمیز تماشاگران، تاییدی بر درستی این نظریه است. بر اساس یافته‌های پژوهش در این بخش، هرچه تصور تماشاگران از جو ورزشگاه به‌عنوان مکانی بدون قید و بند و کنترل و تحت غلبه رفتارهای جمعی قوی‌تر باشد، گرایش آنان به خشونت و بروز واکنش‌های خشونت‌آمیز در رفتار آنان، بیشتر می‌شود. این نتایج با مطالب مطرح‌شده در پژوهش عنبری (۱۳۸۱) هماهنگی دارد (۶).

به‌نظر می‌رسد آموزش تماشاگران یا به قول رسانه‌ها «فرهنگ‌سازی» و نیز بهبود عوامل محیطی مؤثر بر خشونت و پرخاشگری، از جمله راهکارهای اساسی کنترل این پدیده اجتماعی به‌شمار می‌رود.

منابع

۱. محسن تبریزی، علیرضا. وندالیسم، تهران، انتشارات آن، ۱۳۸۳.
۲. محسن تبریزی، علیرضا؛ رحمتی، مهدی. سیری در مفاهیم و نظریه‌های خشونت، پرخاش و پرخاشگری به‌منظور ساخت و ارائه یک مدل علی-توصیفی خشونت در ورزش، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۹، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.
۳. پایا، علی. نسبی‌گرایی معرفتی و خشونت‌ورزی در صحنه عمل اجتماعی، نشریه کیان با یادداشت‌های گروه فلسفه دانشگاه تهران، مجله کیان، شماره ۴۷، ۱۳۷۹. ص ۳۶.
۴. هلاکویی، فرهنگ. جامعه امروز مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی، تهران، نشر جلالی، ۱۳۵۶.
۵. محسن تبریزی، علیرضا. مبانی نظری و تجربی وندالیسم، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۶، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۹.
۶. عنبری، موسی. بررسی علل خشونت‌گرایی در میان تماشاگران فوتبال، اداره کل مطالعات اجتماعی ناجا، ۱۳۸۱.
۷. جهانفر، محمد. خشونت در فوتبال قابل پیشگیری است، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۹، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.
8. Wann, Daniel, Melnick et al. (2001), "Sport Fans", the psychology and social, Impact of spectators, Rutledge.
9. Dal Lago et al. (1994), Italian Football Fans: "Cultural and Organization". In R. Giulianotti N. and et al, "Football Violence and Social Identity", London, Rutledge.
۱۰. رحمتی، محمد مهدی. بررسی جامعه‌شناسی عوامل مؤثر در خشونت و پرخاشگری در ورزش فوتبال، پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.
11. Nicholls, Andy (2005). Hooliganism A-L. Milo Books, 63. ISBN 1 903854 41 5.

12. Podnar, Ozren. (2007). "The Ultra Scene in Croatia and Serbia: Football Hooliganism Balkan Style", Soccerphile.

۱۳. صدیق سروسستانی، رحمت‌الله. تخلیه منفعل هیجان یا تزریق فعال هیجان، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۹،

انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.

14. Breschi, Danilo. (2007). "Soccer Violence and the Culture of Illegality", Telos Press.